

DOĞU AKDENİZ'DE KEŞFEDİLEN HİDROKARBON KAYNAKLARININ TÜRKİYE AÇISINDAN BÖLGESEL ÇATIŞMA VE İŞ BİRLİĞİ DİNAMİKLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ^{1*}

Ali ÖZGÜR* Mehmet İnanç ÖZEKMEKÇİ*

ÖZET

Doğu Akdeniz, son yıllarda keşfedilen önemli miktardaki petrol ve doğal gaz kaynaklarıyla dikkatleri üzerine çekmiştir. Bu hidrokarbon kaynakları, bölgenin jeopolitik dinamiklerini derinlemesine etkileyerek hem çatışma risklerini artırmış hem de yeni iş birliği fırsatlarının önünü açmıştır. Bu makale, Doğu Akdeniz 'de keşfedilen hidrokarbon kaynaklarının Türkiye açısından bölgesel çatışma ve iş birliği dinamikleri üzerindeki etkilerini neorealist bir perspektiften analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bu analiz, iş birliği ve çatışmaya yol açan temel dinamikler hakkında daha derin bir anlayış sahibi olmamıza ve Doğu Akdeniz 'deki aktörlerin gelecekteki davranışlarını tahmin etmemize büyük ölçüde yardımcı olacaktır. Makalede, bölgede aktif bir politika izleyen Türkiye, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Libya, İsrail, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Mısır ve Yunanistan devletleri arasındaki ilişkiler ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Doğal Gaz, İş Birliği, Çatışma, Hidrokarbon Kaynakları, Doğu Akdeniz

Jel Kodlar: F51, F55, H56, P48, N75

* Bu çalışma, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı 'nda hazırlanan "Doğu Akdeniz 'de Keşfedilen Hidrokarbon Kaynaklarının Bölgesel Çatışma ve İş Birliği Dinamikleri Üzerindeki Etkileri" isimli doktora tez çalışmasından üretilmiştir.

* Doktora Adayı, Erciyes Üniversitesi, ali.ozgur@yahoo.com, 0000-0001-8662-9616

* Doçent Dr., Erciyes Üniversitesi, ozekmekci@erciyes.edu.tr, 0000-0003-0996-6664

Makale Geçmişi/Article History

Başvuru Tarihi / Date of Application: 14 Eylül 2024

Düzeltilme Tarihi / Revision Date: 5 Kasım 2024

Kabul Tarihi / Acceptance Date : 5 Kasım 2024

Araştırma Makalesi/Research Article

THE IMPACTS OF DISCOVERED HYDROCARBON RESOURCES IN THE EASTERN MEDITERRANEAN ON THE REGIONAL CONFLICT AND COOPERATION DYNAMICS IN TERMS OF TURKIYE

ABSTRACT

In recent years, the Eastern Mediterranean has attracted significant attention due to the discovery of substantial oil and natural gas resources. These hydrocarbon resources has had a profound impact on the geopolitical. Dynamics of the region, simultaneously heightening the risks of conflict and creating new opportunities for cooperation. This paper aims to provide a comprehensive analysis of the implications of these discovered hydrocarbon resources on regional conflict and cooperation dynamics in terms of Turkiye from a neorealist perspective. Such an analysis will contribute to a deeper understanding of the underlying factors that drive both cooperation and conflict, while also providing valuable insights into the potential future behaviors of key actors in the Eastern Mediterranean. The paper addresses particularly on the relations between Turkiye, the Turkish Republic of Northern Cyprus, Libya, Israel, The Greek Cypriot Administration of Southern Cyprus, Egypt, and Greece.

Keyword: Natural Gas, Cooperation, Conflict, Hydrocarbon Resources, Eastern Mediterranean

Gel Codes: F51, F55, H56, P48, N75

1. GİRİŞ

Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının kesişim noktasında yer alan Doğu Akdeniz, tarih boyunca bölgesel ve küresel güç mücadelelerine sahne olan jeostratejik bir bölge olmuştur. Bölgenin bu jeostratejik konumu özellikle Avrupa ile Uzak Doğu'yu birbirine bağlayan Süveyş Kanalı'nı ve büyük ölçekli hidrokarbon kaynaklarını bünyesinde barındıran Orta Doğu'yu doğrudan kontrol etme imkanı sunması bakımından küresel düzeyde önem arz etmektedir. Son yıllarda Doğu Akdeniz'de keşfedilen önemli miktardaki hidrokarbon kaynakları ise, bölgenin zaten uzun zamandır var olan jeostratejik önemini daha da arttırmıştır. Nitekim bu keşiflerle Doğu Akdeniz, çoğu enerji uzmanınca, hem bölgesel hem de küresel enerji piyasalarını dönüştürme potansiyeline sahip bir "jeopolitik oyun değiştirici" olarak değerlendirilmeye başlanmıştır (Leigh, 2014). Yine hidrokarbon kaynaklarının keşfi Doğu Akdeniz'in uluslararası sistem içinde yer alan bir alt bölge olarak konumlandırılmasını mümkün kılmaktadır (Goldthau vd., 2024).

Coğrafi olarak Tunus'un Bon Burnu ile Sicilya Adası'nın Lilibeo Burnu arasında yer alan (Yaycı, 2012: 2) Doğu Akdeniz, gerek bölgesel güçler arasındaki denge arayışları, gerekse uluslararası enerji güvenliği açısından kilit bir konuma sahiptir. Hidrokarbon kaynaklarının keşfiyle Doğu Akdeniz'in bir doğal gaz merkezi haline gelmesi, bölgenin jeopolitik dinamiklerini yeniden şekillendirerek bölgedeki tüm aktörler için yeni fırsatlar ve zorluklar ortaya çıkarmıştır. Keşifler, bir yandan, ortak çıkarları

paylaşan ülkeler arasında yeni stratejik ittifakların kurulmasına olanak tanırken, diğer yandan bu kaynaklar üzerinde hak iddia eden ve çıkarları çatışan ülkeler arasında gerilimi tırmandıran karşı ittifakların kurulmasına da yol açmıştır. Bu yeni jeopolitik ortam, Doğu Akdeniz'de güç dengelerini yeniden şekillendirerek, bölgesel ve uluslararası aktörler arasında enerji güvenliği, deniz yetki alanları ve ekonomik çıkarlar etrafında yeni iş birliği ve çatışma alanlarının doğmasına neden olmuştur.

Hidrokarbon kaynaklarının keşfi, Doğu Akdeniz ülkeleri arasında hem çatışmayı tetikleyen hem de iş birliği imkanı sağlayan karmaşık bir yapıya sahiptir. Bu bağlamda, hidrokarbon kaynaklarının bölgesel dinamikler üzerindeki etkilerini analiz ederken, devletleri çatışma ve iş birliğine yönlendiren dinamiklerin ne olduğu sorusu, uluslararası ilişkiler teorileri açısından kritik bir konu haline gelmiştir. Neorealist teori açısından, devletlerin bu dinamiklerdeki temel motivasyonu, kendi güvenliklerini ve ulusal çıkarlarını maksimize etme arayışıdır (Waltz, 1979).

Doğu Akdeniz'deki hidrokarbon kaynaklarının bölgesel dinamiklere etkisine ilişkin olarak, uluslararası ilişkilerdeki güç mücadelesi ve güvenlik kaygılarının ülkelerin dış politikalarında merkezi bir rol oynadığı temelinden hareket eden neorealist teori uygun bir analiz çerçevesi sunmaktadır. Nitekim bölge üzerine yapılan akademik çalışmalarda da bu görülmektedir. Örneğin Kökyay (2020) çalışmasında, hidrokarbon kaynaklarının devletler arasındaki çatışma ve iş birliği dinamiklerini şekillendirmesinde neorealizmin temel argümanlarının belirleyici olduğunu vurgulamaktadır. Benzer şekilde İmamoğlu ve Uygun (2021) da ulusal çıkar, güç mücadelesi, rekabet ve güvenlik gibi neorealist teorinin temel kavramlarıyla bölgedeki çatışma ve iş birliği dinamiklerinin daha iyi anlaşıldığını belirtmektedir. Yine Doğu Akdeniz'deki hidrokarbon kaynaklarının çatışma ve iş birliği bağlamındaki etkilerini ele alan Grigoriadis (2014) de benzer bir teorik çerçeveden hareket etmektedir.

Bu çalışma, Doğu Akdeniz'de keşfedilen hidrokarbon kaynaklarının bölgesel çatışma ve iş birliği dinamikleri üzerindeki etkilerini Türkiye açısından neorealist bir perspektiften analiz etmeyi amaçlamaktadır. Doğu Akdeniz'deki bu dinamikleri neorealist bir çerçevede ele alan akademik çalışmaların ilgili literatürde oldukça sınırlı olduğu görülmektedir. Bu bağlamda çalışma, Doğu Akdeniz'de hidrokarbon kaynaklarının keşfinden sonra bölge ülkeleri arasındaki ilişkilerin seyrini belirleyen temel dinamikleri güncel veriler ışığında analiz ederek literatüre katkı sağlamayı hedeflemektedir. Böylesine güncel bir analizin aynı zamanda bölgesel aktörlere ilişkin gelecek projeksiyonlarının belirlenmesine de fayda sağlayacağı umulmaktadır.

Yunanistan ve Türkiye arasındaki uzun süredir devam eden deniz sınırları ve egemenlik hakları konusundaki anlaşmazlıklar, GKRY'nin Kıbrıs adasındaki durumu ve bu bağlamda Türkiye ve KKTC ile yaşadığı sorunlar, İsrail'in bölgede stratejik bir aktör olarak yükselişi, Mısır'ın bölgesel güç dengesi üzerindeki etkisi, Libya ile Türkiye arasındaki ilişkinin gelişimi gibi faktörler, bu ülkelerin derinlemesine analiz edilmesini gerekli kılmaktadır. Bu nedenle, makalede, bölgede aktif bir politika

izleyen Türkiye, KKTC, Libya, İsrail, GKRY, Mısır ve Yunanistan devletleri arasındaki ilişkiler ele alınmaktadır. Lübnan, Suriye ve Filistin'in bölgedeki hidrokarbon kaynakları üzerindeki etkisinin nispeten sınırlı olması nedeniyle, bu ülkeler makalenin kapsamı dışında bırakılmıştır. Ayrıca makalede, Doğu Akdeniz'deki ilk keşiflerin yapıldığı 2009 yılından 2023 yılına kadar olan süreç ele alınmaktadır.

Makalede öncelikle, neorealist teorinin temel argümanları ele alınmıştır. Ardından, hidrokarbon rezervlerinin keşfi ve bu kaynakların bölgenin stratejik önemine olan etkisi değerlendirilmiştir. Bunu takiben, deniz alanlarının sınırlandırılmasına ilişkin uluslararası hukuki çerçeve ve bölgedeki mevcut anlaşmazlıklar ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Sonraki bölümde, hidrokarbon kaynaklarının keşfinin ardından ortaya çıkan çatışmalar ve iş birlikleri, neorealist bir perspektifle analiz edilmiştir. Sonuç bölümünde ise, Türkiye açısından genel bir değerlendirme yapılarak bölgedeki mevcut durumun neorealist bakış açısına uygun olarak nasıl şekillendiği tartışılmıştır.

2. DEVLETLER ARASINDAKİ ÇATIŞMA VE İŞBİRLİĞİNE İLİŞKİN NEOREALİST PERSPEKTİF

Neorealizm, uluslararası siyaset çalışmalarında sıklıkla kullanılan ve devletler arasında sürekli tekrar eden çatışma, rekabet, savaş, iş birliği ve dengeleme dinamiklerini açıklamaya çalışan geniş kapsamlı bir teoridir. Temelini Kenneth Waltz'ın "*Theory of International Politics*" adlı çalışmasının oluşturduğu bu yaklaşım, devletlerin uluslararası sistemdeki davranışlarını ele alırken, devletlerin tekil özelliklerinden veya niyetlerinden ziyade sistemin yapısına odaklandığı için Waltz tarafından "yapısal realizm" olarak da adlandırılmaktadır (Kökyay, 2020: 2508).

Neorealizmin merkezinde, kuralları uygulayacak ya da devletler arasındaki anlaşmazlıkları çözecek merkezi bir otoritenin bulunmadığı anarşik bir uluslararası sistem anlayışı yatmaktadır (Mearsheimer, 2021: 77). Anarşik bir sistemde devletler, öncelikli olarak hayatta kalma ve güvenliklerini sağlama arzusuyla hareket eden rasyonel aktörler olarak kabul edilmektedir. Uluslararası sistemin anarşik yapısı, devletlerin bu ortam içerisindeki politikalarını belirlemede kritik bir rol oynamaktadır. Bu anarşi koşullarında, devletlerin temel amacı hayatta kalmaktır (Waltz, 1979: 91). Bu bağlamda, devletler, kendi güvenliklerini sağlamak ve korumak amacıyla diğer devletlerle güç mücadelesine girerler.

Neorealizmin, devletlerin anarşik uluslararası sistemde nasıl davrandığını açıklamak için kullandığı anahtar unsurlardan biri, Waltz'ın yazılarıyla geliştirilen güç dengesi teorisidir. Güvenlik önlemleri ve savunma mekanizmaları zayıf olan devletler, daha güçlü rakiplerine karşı kendilerini savunmasız hissettiklerinde, kendi güvenliklerini sağlamak için diğer devletlerle ittifaklar kurarak güç dengesini sağlama yoluna giderler (Waltz, 1979). Devletler, iç veya dış dengeleme yoluyla güç dengesi kurabilirler. İç dengeleme, devletlerin kendi kaynaklarını kullanarak güç dengesini korumalarını ifade ederken, dış dengeleme ise diğer devletlerle ittifak kurarak gerçekleştirilir (Waltz, 1979: 161-162).

Uluslararası sistemde, devletlerin davranışlarının daha derinlemesine analiz edilmesi, biri temelde Kenneth Waltz tarafından inşa edilen “savunmacı realizm” ve diğeri J. Mearsheimer tarafından inşa edilen “saldırgan realizm” olmak üzere iki farklı neorealist disiplinin gelişmesine katkıda bulunmuştur. Savunmacı realizm ve saldırgan realizm arasındaki temel ayrım noktası ise, devletlerin anarşik uluslararası sistemde nasıl davranma eğiliminde oldukları, güvenliği mi yoksa gücü mü maksimize etmeye çalıştıkları sorusunda yatmaktadır.

Savunmacı realizmde, devletler için güvenlik önceliklidir, güç ise güvenliği sağlamak için kullanılan bir araç olarak görülmektedir. Savunmacı realistlere göre anarşi, devletleri savunmacı, ılımlı ve ölçülü stratejiler benimsemeye teşvik etmektedir (Walt, 1987). Saldırgan realizmde ise öncelikli amaç güç elde etmektir. Güvenlik olmadığı için devletler sürekli kendilerini bir tehdit altında hissederler ve bu tehditlere karşı koymak amacıyla güç elde etmek için birbirleriyle rekabet ederler. Saldırgan realistler, anarşinin devletleri güçlerini maksimize etmeye, sürekli bir hegemonya mücadelesinde güç için rekabet etmeye ve bölgesel genişlemeye zorladığını ileri sürerler (Lynn-Jones, 1998: 17).

Nihai bir otoritenin olmadığı anarşik bir sistemde, hayatta kalmak isteyen devletlerin, diğer devletlerin niyetleri hakkında en kötü senaryoları öngörmekten ve diğer devletlerle güç mücadelesine girmekten başka bir seçeneği bulunmamaktadır. Bu durum, uluslararası sistemde “güvenlik ikilemi” olarak adlandırılan bir durumu ortaya çıkarır. Güvenlik ikileminin temelinde, bir devletin kendi güvenliğini artırmak için aldığı önlemlerin, diğer devletlerin güvenliğini azalttığı düşüncesi yer almaktadır (Glaser, 1997). Bu nedenle, bir devletin diğer devletlerin varlığını tehdit etmeksizin kendi hayatta kalma olasılığını artırması zordur.

Hidrokarbon kaynakları, neorealist teori açısından, devletlerin güç elde etme ve güvenliklerini sağlama stratejilerinde merkezi bir öneme sahiptir (Zahid, 2008: 167). Devletlerin anarşik bir uluslararası sistemde hareket ettikleri göz önüne alındığında, bu tür stratejik kaynakların kontrolü, ulusal çıkarların korunması ve bölgesel dengelerin şekillendirilmesi açısından kritik bir rol oynamaktadır. Hidrokarbon kaynaklarına erişim, bir yandan devletler arasında iş birliği ve ittifakların kurulmasına olanak tanırken, diğer yandan rekabet ve çatışmalara da zemin hazırlayabilir. Nitekim Karagiannis'in (2016) çalışması, hidrokarbon kaynaklarının uluslararası ilişkilerde yarattığı dönüşümün yeni fırsatlar ve riskler barındırdığını ortaya koymuştur. Doğu Akdeniz’de keşfedilen hidrokarbon kaynakları da, bölgenin jeopolitik dinamiklerini köklü bir şekilde değiştirerek, yeni çatışma ve iş birliği alanları yaratmıştır (Grigoriadis, 2014; Stergiou, 2024). Bu bağlamda, neorealist teori, devletlerin güç ve güvenlik hedefleri doğrultusunda şekillenen çatışma ve iş birliği süreçlerinin anlaşılmasında uygun bir teorik çerçeve sunmaktadır (Kökyay, 2020; İmamoğlu ve Uygun, 2021).

Diğer yandan devletlerin dış politikalarını uluslararası sistemin anarşik doğasına dayandıran neorealist teorinin, örneğin NATO gibi bu anarşik doğanın etkilerini sınırlama potansiyeline sahip

kolektif güvenlik mekanizmalarının varlığı karşısında bölgesel analizlere daha rahat uygulanabildiği söylenebilir. Nitekim bölgesel dinamikler söz konusu olduğunda devletlerin NATO'nun sağladığı güvenlik ortamında dahi kendi çıkarlarını koruma eğiliminde oldukları görülmektedir (Dönmez, 2022). Bu duruma en iyi örnek, her ikisi de NATO üyesi olan Türkiye ve Yunanistan'ın ulusal çıkarları doğrultusunda farklı bölgesel politikalar izlemeleri gösterilebilir. Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki enerji kaynakları üzerindeki talepleri ve Yunanistan'ın bu konuda izlediği politikalar, NATO çatısı altındaki ortaklıklarına rağmen, iki ülkenin karşıt pozisyonlar almasına yol açmıştır. Bu durum, NATO'nun üye ülkeler arasındaki çıkar çatışmalarını her zaman yönetmekte zorlanabileceğini ve ulusal çıkarların, kolektif güvenlik yapılarının etkinliğini sınırlayabileceğini göstermektedir (Karabulut, 2011: 62).

3. DOĞU AKDENİZ'DE KEŞFEDİLEN HİDROKARBON KAYNAKLARI

Doğu Akdeniz'deki hidrokarbon kaynaklarının keşfi ve çıkarılması çalışmaları uzun bir geçmişe dayanmaktadır. Bölgedeki ilk doğal gaz sahası, 1999 yılında İsrail sularında keşfedilmiştir. 2009 yılından itibaren, hidrokarbon keşiflerinde kayda değer bir artış yaşanmış ve bu durum, bölgede adeta bir gaz devrimi sürecinin başlamasına zemin hazırlamıştır (Darbouche vd., 2012). Mart 2010'da, ABD Jeolojik Araştırma Kurumu (USGS) tarafından Doğu Akdeniz'deki keşfedilmemiş petrol ve doğal gaz rezervlerine dair yayınlanan raporda, Kıbrıs Adası ile İsrail arasındaki Leviathan sahasında henüz keşfedilmemiş 270 milyon m³ (1,7 milyar varil) petrol ve yaklaşık 122 trilyon fit küp (3,45 trilyon m³) doğal gaz rezervi olduğu tespit edilmiştir (USGS, 2010).

Bölgede arama faaliyetlerini uzun yıllar sürdüren ve bu bakımdan bölgedeki en etkin ulusal aktör olan İsrail, 2009 yılında yaklaşık 280 milyar m³'lük bir rezerve sahip olan Tamar gaz sahasını keşfetmiştir. Tamar gaz sahasının keşfi, İsrail'in artan doğal gaz ihtiyacını uzun yıllar boyunca karşılayabilecek büyük bir potansiyele sahip olması nedeniyle ülke için son derece önemli bir gelişme olarak değerlendirilmiştir (Tagliapietra, 2013: 11). İsrail 2010 yılında ise Tamar'dan daha büyük bir gaz yatağı olan ve yaklaşık 620 milyar m³'lük bir rezerve sahip olduğu belirlenen Leviathan sahasını keşfetmiştir. 2012 yılına gelindiğindeyse tahmini kapasitesi 37 milyar m³ olan Tanin gaz sahasını ve 2013 yılında ise 50 milyar m³ kapasiteye sahip Karish gaz sahasını tespit etmiştir (Moran vd., 2016: 59).

Bölgede yer alan bir başka aktör olan GKRY ise 2007 yılında gerçekleştirdiği ilk ruhsatlandırma turunun ardından, Noble Energy ve Delek şirketlerine sondaj ruhsatı vermiştir. Bu sürecin sonucunda, 2011 yılında Blok 12'de, 140 milyar m³ kapasiteye sahip Afrodit gaz sahası keşfedilmiştir. 2016 yılında ise ENI ve Total şirketlerine 6. parselde ruhsat verilmiş ve bu şirketler, 170-226 milyar m³ kapasite aralığında bir diğer önemli keşif olan Calypso sahasını keşfetmişlerdir. En son keşif, 2019 yılında Exxon Mobil ve Qatar Petroleum ortaklığı tarafından Blok 10'da gerçekleştirilmiş ve 142-227 milyar m³ kapasiteye sahip Glafkos sahası ile sonuçlanmıştır (Ellinas, 2022).

Mısır'ın doğal gaz arama ve sondaj faaliyetleri, Nil Deltası ve Doğu Akdeniz'in çeşitli bölgelerinde yıllardır devam etmektedir. 2015 yılı bu ülke için Doğu Akdeniz'de petrol ve doğal gaz arama faaliyetleri açısından önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu yıl içinde, İtalyan ENI şirketi tarafından Zohr bölgesinde 850 milyar m³ kapasiteye sahip bir doğal gaz rezervi keşfedilmiştir. ENI şirketinin açıklamalarına göre bu saha, Doğu Akdeniz'de keşfedilen en büyük doğal gaz kaynağıdır. Günlük üretim kapasitesinin 56 milyar metreküp olduğu belirtilen Zohr sahasından ilk doğal gaz sevkiyatı Aralık 2017 itibarıyla başlamıştır (ENI, 2019).

Türkiye, Kıbrıs Adası'nın batısı ve güneyinde bulunan deniz alanlarında ve KKTC'nin ruhsat verdiği sahalarda hidrokarbon arama faaliyetlerini kararlılıkla sürdürmektedir. Ancak, bu çabalar sonucunda Türkiye, henüz ticari ölçekte değerlendirilebilecek bir petrol ya da doğal gaz rezervi keşfedememiştir. Aynı şekilde, bölgedeki diğer önemli aktörlerden Yunanistan da şu ana kadar bu bölgede henüz kayda değer bir hidrokarbon rezervi bulamamıştır (Ellinas, 2022).

Tablo 1. Doğu Akdeniz'de Gerçekleştirilen Büyük Ölçekli Doğal Gaz Keşifleri

Doğal Gaz Sahası	Keşif Yılı	Yaklaşık Rezerv (bcm)
Tamar (İsrail)	2009	280
Batı Nil Deltası (Mısır)	2010	142
Leviathan (İsrail)	2010	620
Afrodit (GKRY)	2011	127
Tanin (İsrail)	2011	37
Karish / Tanin (İsrail)	2013	28-42
Zohr (Mısır)	2015	850
Calypso 1 (GKRY)	2018	170-227
Glaukus 1 (GKRY)	2019	142-227

Kaynak: Ellinas, C. (2022). *Energy and Geopolitics in the Eastern Mediterranean*. Atlantic Council.

4. DOĞU AKDENİZ'DE DENİZ YETKİ ALANLARININ SINIRLANDIRILMASINA İLİŞKİN HUKUKİ ÇERÇEVE

Kıyı devletlerinin deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına ilişkin hukuki çerçeveyi 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS) oluşturmaktadır. Sözleşmenin ilgili maddelerine göre, kıyı devletleri, 12 deniz miline kadar olan karasuları üzerinde tam egemenlik hakkına sahiptirler (Madde 2-3). Aynı zamanda, kıyı devletleri, 200 deniz miline kadar uzanan MEB sınırlarında, hidrokarbon kaynaklarının araştırılması ve işletilmesi konusunda tam yetkiye sahiptirler (Madde 56-57). Benzer şekilde, belirli jeolojik koşulların varlığı halinde, kıta sahanlığı 200 deniz milinin ötesine

uzanabilmekte olup, bu alanlardaki deniz yatağı ve yer altındaki kaynakların ekonomik kullanımına ilişkin olarak da egemenlik hakları bulunmaktadır (Madde 76-77).

Doğu Akdeniz'deki deniz yetki alanlarının sınırlandırılması, bölgedeki kıyı devletleri arasındaki coğrafi koşulların ve hukuki anlaşmazlıkların etkisiyle oldukça karmaşık bir hal almıştır. Özellikle, karşılıklı kıyıların genişliğinin 400 deniz milini aşmaması, devletlerin MEB ve kıta sahanlığı hak taleplerini uluslararası hukuka uygun olarak karşılıklı anlaşmalar yoluyla sınırlandırmalarını zorunlu kılmaktadır. 1982 BMDHS'nin 74 ve 83. maddeleri, bu tür sınırlandırmaların devletler arasında müzakere edilmesini ve bir anlaşmaya varılamadığı durumlarda uluslararası yargıya başvurulmasını öngörmektedir. Ayrıca, Doğu Akdeniz'e kıyısı olan Türkiye, İsrail ve Suriye'nin bu sözleşmeye taraf olmamaları, deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasını daha da karmaşık hale getirmektedir. Diğer taraftan, Yunanistan'ın Meis Adası'nın güneyindeki deniz alanları üzerindeki iddiaları gibi bazı devletlerin uluslararası hukuka aykırı talepleri (Ülger, 2020), adil bir sınırlandırma sürecini zorlaştırmaktadır. Bu bağlamda, BMDHS'nin adalet ilkesi, kıyı uzunluğuna orantılı deniz yetki alanlarının belirlenmesini şart koşarken, söz konusu haksız talepler, uluslararası hukuk ilkeleriyle çelişmekte ve bölgedeki deniz yetki alanlarına ilişkin sorunları derinleştirmektedir.

Konuya ilişkin Doğu Akdeniz'deki bir diğer önemli zorluk da bölgede bulunan aktörlerin diğer aktörlerce devlet olarak tanınıp/tanınmamasından, dolayısıyla da aktörler arasında bir hukuki ilişkinin var olup/olmamasından kaynaklanmaktadır. Her şeyden önce Doğu Akdeniz bölgesinin tam kalbinde yer alan Kıbrıs adasının uluslararası alandaki tartışmalı statüsü, bölge ülkelerinin gerek Ada'yla doğrudan ilişkilerinde gerekse de dolaylı olarak birbirleriyle olan ilişkilerinde belirleyici bir niteliğe sahiptir. Bilindiği gibi Kıbrıs Adası, Türkiye'nin 1974 yılında gerçekleşen garantörlük hakkına dayanan meşru müdahalesiyle fiili olarak ikiye bölünmüştür. 1983 yılında ise KKTC'nin kurulmasıyla bu fiili durum resmi bir nitelik kazanmakla birlikte ülkenin BM Güvenlik Konseyi'nin 541 (1983) sayılı kararı uyarınca "hukuken geçersiz" ilan edilmesi ve Türkiye dışında başka bir devlet tarafından halihazırda tanınmıyor oluşu, bu ülkeyi uluslararası alanda *de facto* bir devlet olarak kalmasına neden olmuştur (Kindee, 2011). Dolayısıyla, 2011 yılında Türkiye ile uluslararası alanda tanınmayan KKTC arasında imzalanan Kıta Sahanlığı Anlaşması, uluslararası hukuk açısından bir geçerlilik taşımamaktadır. Ayrıca, Türkiye'nin GKRY'yi ve Lübnan'ın da İsrail devletini tanımaması, BMDHS'nin önerdiği deniz sınırlandırma süreçlerini daha da karmaşık hale getirmektedir.

Tüm bu zorlukların etkisiyle Doğu Akdeniz'de devletlerin deniz yetki alanlarının sınırlandırılması henüz tamamlanmamış durumdadır. Halihazırda Doğu Akdeniz'deki sınırlandırılması gereken deniz sınırlarından sadece altısı, ikili anlaşmalar yoluyla çözüme kavuşturulmuştur. Bu anlaşmalar arasında, Kıbrıs-Birleşik Krallık (1960), GKRY-Mısır (2004), GKRY-Lübnan (2007), GKRY-İsrail (2010), Türkiye-Libya (2019) ve Yunanistan-Mısır (2020) anlaşmaları yer almaktadır. Ancak, 2007 yılında

gerçekleşen GKRY-Lübnan arasındaki MEB sınırlandırma anlaşması, Lübnan'ın Bakanlar Kurulu tarafından halen onaylanmamıştır. Ayrıca, Lübnan, 2010 yılındaki GKRY-İsrail arasındaki MEB sınırlandırma anlaşmasını protesto etmiştir. Yunanistan ve Mısır, Türkiye'nin 2019 yılında Libya ile yaptığı anlaşmaya karşı çıkarken, Türkiye ise, 2020 yılında gerçekleşen Yunanistan ve Mısır arasındaki MEB sınırlandırma anlaşmasını reddetmiştir. Bu örnekler, bölgedeki deniz yetki alanlarının sınırlandırılması sürecindeki karmaşıklığı gözler önüne sermektedir.

5. DOĞU AKDENİZ'DEKİ ANLAŞMAZLIKLAR VE GÜNCEL BOYUTLARI

Doğu Akdeniz, siyasi çatışmaların ve anlaşmazlıkların yoğun yaşandığı bir bölgedir. Bu sorunların bir kısmı bölgesel nitelikteyken, bir kısmı da küresel güçlerin müdahalesiyle uluslararası bir boyut kazanmıştır. Doğu Akdeniz'deki hidrokarbon kaynaklarının keşfiyle ortaya çıkan güç mücadelesi, elbette bölge ülkelerinin hem kendi iç politik gelişmelerinden hem de bunların uluslararası ve bölgesel sistemde yarattığı etkilerden azade değildir.

Özellikle 2011 yılındaki Arap Baharı'nın Mısır'da yarattığı siyasi istikrarsızlık hem bölgesel dengeleri derinden etkilemiş hem de o dönemde Mısır ile Türkiye arasında daha yakın ilişkilerin kurulmasını sağlayarak Mısır'ın Türkiye dışındaki devletlerle, deniz yetki alanlarının sınırlarının belirlenmesine yönelik müzakerelere katılımını sınırlamıştır. Ancak 2013 yılında gerçekleşen askeri darbe, Mısır'daki siyasi yapıyı köklü bir şekilde değiştirirken, yeni hükümetin Doğu Akdeniz'deki MEB sınırlarını belirleme konusundaki yaklaşımını da farklılaştırmıştır. Bu değişim, Türkiye ile Mısır arasındaki güçlü ilişkilerin zayıflamasına ve bölgedeki jeopolitik dinamiklerin yeniden şekillenmesine neden olmuştur (Grigoriadis, 2014).

Yine Suriye iç savaşı da bölgesel ve uluslararası düzeyde önemli önemli jeopolitik sonuçlar doğurmuştur. İç savaş, komşu ülkelerin siyasi istikrarını ciddi şekilde tehdit ederken, büyük mülteci akınları, terör saldırıları ve mezhepsel çatışmaların artması gibi olumsuz sonuçlar ortaya çıkmıştır. Bu süreçte uluslararası toplumun müdahaleleri ise durumu daha da karmaşık hale getirmiştir. Süregelen bu şiddet ve istikrarsızlık ortamı, Suriye'nin karasularındaki hidrokarbon potansiyelinin tespit edilmesini ve bu kaynaklardan ekonomik fayda sağlanmasını engellemeye devam etmektedir (Szöke, 2016).

İsrail-Filistin çatışması, uzun süredir devam eden ve uluslararası arenada geniş yankı uyandıran en önemli anlaşmazlıklardan biri olarak öne çıkmaktadır. İsrail'in Tamar ve Leviathan sahalarında keşfettiği doğal gaz rezervleri, ülkenin karasuları içerisinde yer almasına rağmen, bölgedeki bazı diğer keşiflerin hukuki statüsü belirsizliğini korumaktadır. Özellikle, Gazze Şeridi'ne yakın bir konumda bulunan ve 2000 yılında İngiliz BG şirketi tarafından keşfedilen Gazze Deniz sahası, egemenlik sorunları nedeniyle gelişim sürecinde ciddi engellerle karşı karşıya kalmıştır. İsrail-Filistin sorununun

etnik ve dini boyutlarının hassasiyeti göz önünde bulundurulduğunda, bu anlaşmazlığın kısa vadede çözüme kavuşması olası görünmemektedir (Szöke, 2016).

İsrail ve Türkiye arasındaki ilişkiler, özellikle 2008-2009 yıllarında İsrail'in Gazze'ye yönelik gerçekleştirdiği operasyonlar ve 2010 yılında yaşanan Mavi Marmara olayı sonrasında ciddi bir krize girmiştir. Bu ciddi kriz nedeniyle her iki ülke de büyükelçilerini geri çekmiş ve diplomatik ilişkilerini kesmiştir. Bununla birlikte, 2013 yılında ABD'nin arabuluculuğunda İsrail'in Türkiye'den özür dilemesi ve 2016 yılında ilişkilerin normalleşmesi, enerji iş birliği gibi ekonomik çıkarların ön plana çıkmasıyla sağlanabilmiştir (Efron, 2018). Ancak, 2018 ile 2022 yılları arasında ilişkiler yeniden kırılganlaşmış ve çeşitli siyasi ve diplomatik anlaşmazlıklar ortaya çıkmıştır. 2022 yılı, her iki ülke için de resmi ziyaretlerin gerçekleştirilmesiyle devlet başkanları ve dışişleri bakanlarının yeniden bir araya gelmeye başladığı yeni bir dönem olmuştur. İki ülke arasındaki bu barış ortamı, 2023 yılında başlayan İsrail-Filistin Savaşı nedeniyle yeniden sekteye uğramıştır.

Türkiye ve Yunanistan arasında uzun süredir devam eden Kıbrıs sorunu ve deniz sınırlarının belirlenmesi, tarihsel kökenleri olan ve bölgesel istikrarı derinden etkileyen meseleler arasında yer almaktadır. Bu sorunlar, Doğu Akdeniz'de hidrokarbon kaynaklarının keşfi ile birlikte daha da önem kazanmış, taraflar arasındaki rekabeti derinleştirmiştir.

5.1. Kıbrıs Adası Sorunu

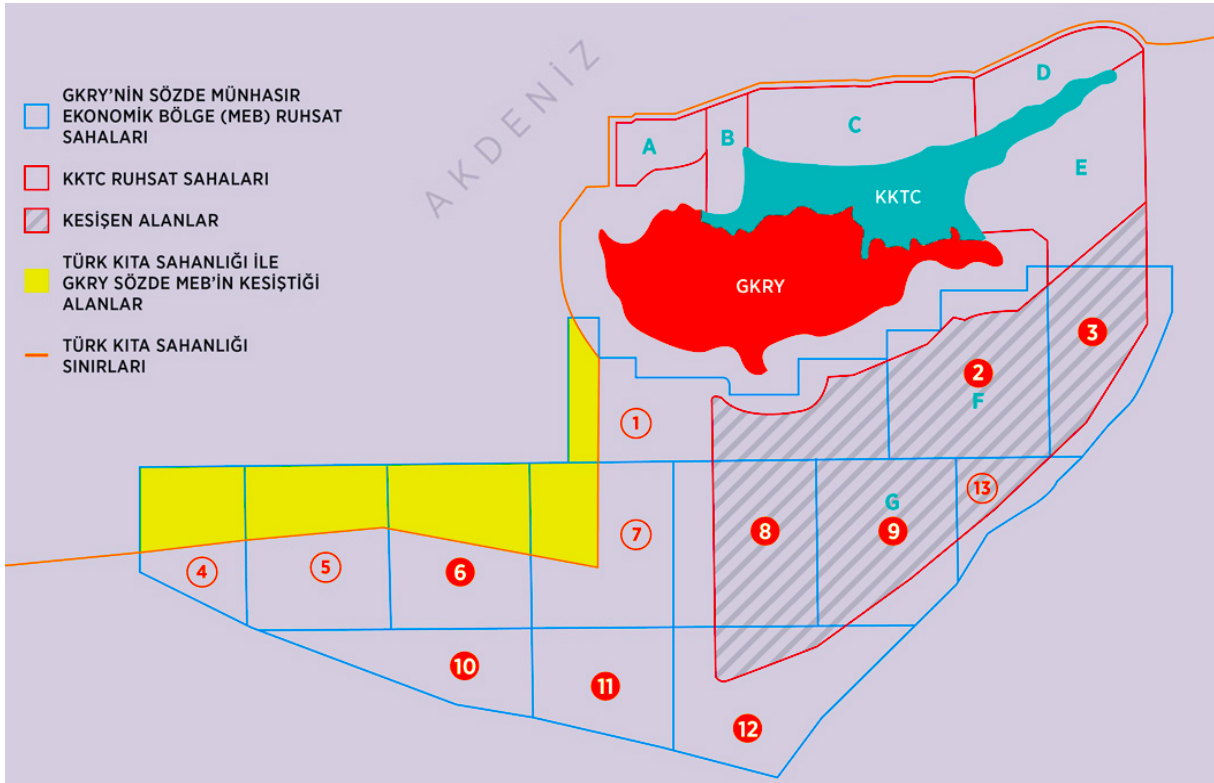
Doğu Akdeniz'in en büyük adası olan Kıbrıs, tarih boyunca stratejik öneme sahip olmuştur. Ada, 1960'larla birlikte Kıbrıslı Türkler ve Kıbrıslı Rumlar arasında başlayan toplumsal çatışmalar sonucunda garantör ülke Türkiye'nin 1974 yılında gerçekleştirdiği askeri müdahale ile fiilen ikiye bölünmüştür. Müdahalenin ardından Ada'nın güneyi uluslararası alanda Kıbrıs Cumhuriyeti olarak tanınan yönetim tarafından, kuzeyi ise 1983 yılında bağımsızlığını ilan eden KKTC tarafından yönetilmektedir. Türkiye dışında hiçbir ülke KKTC'yi resmi olarak tanımazken, Türkiye hariç tüm devletler Kıbrıs Cumhuriyeti'ni tanımaktadır. Bu nedenle, Türkiye, Kıbrıs Cumhuriyeti'ni GKRY olarak adlandırmaktadır. Bununla birlikte, Mayıs 2004'te Güney Kıbrıs Rum Kesimi Kıbrıs Cumhuriyeti adıyla tüm adayı temsilen AB'ye tam üye olarak katılmıştır.

Türkiye ile GKRY arasındaki deniz sınırına yönelik anlaşmazlıklar, 17 Şubat 2003 tarihinde GKRY ile Mısır arasında imzalanan MEB sınırlandırma anlaşmasının ardından başlamıştır (BM, 2004). Türkiye, 2 Mart 2004'te, anlaşmanın Türkiye'nin egemenliğini ve KKTC'nin hak ve çıkarlarını ihlal ettiğini belirterek, BM aracılığıyla bu anlaşmaya itiraz etmiştir (BM Okyanuslar ve Deniz Hukuku, 2004). Buna karşılık GKRY, 5 Nisan 2004'te 24 deniz mili genişliğinde bir bitişik bölge ve 200 deniz mili genişliğinde bir MEB sahası ilan etmiştir. GKRY, Mısır ile yaptığı MEB sınırlandırma anlaşmasının yanı sıra, 10 Ekim 2005 tarihinde bir Mutabakat Zaptı imzalamıştır. Bu anlaşmanın 5. maddesi,

devletlerin hidrokarbon kaynakları arama faaliyetleri de dahil olmak üzere belirli ortak faaliyetler yürütmelerine ve iş birliği yapmalarına olanak sağlamıştır (GKRY-Mısır Mutabakat Zaptı, 2005).

GKRY, 2007 yılında Lübnan ile bir MEB sınırlandırma anlaşması imzalamıştır. Türkiye, bu anlaşmanın Lübnan Meclisi tarafından onaylanmaması için bir diplomatik nota vermiştir (Gowlland-Debbas, 2012). Yine aynı yıl, GKRY'nin, adanın güneyindeki deniz alanını 13 parsel ayırarak, Türkiye ve KKTC'nin hak iddia ettiği bölgeleri de kapsayan alanlarda uluslararası enerji şirketlerine ruhsat vererek arama-sondaj faaliyetlerini başlatması, Türkiye tarafından hem diplomatik hem de askeri yöntemlerle tepkiyle karşılanmıştır. Türkiye, GKRY'nin tek tarafı olarak böyle bir karar alma ve uygulama yetkisinin olmadığını savunarak, bu tür eylemlerin uluslararası hukuka aykırı olduğunu dile getirmiştir (Karagül, 2021: 63). Aşağıda sunulan Şekil 1'de, GKRY tarafından belirlenen 13 parsel ile KKTC ve Türkiye'nin hak iddia ettiği alanların örtüştüğü görülmektedir. Türkiye; 1, 4, 5, 6, 7 numaralı parsellerin kendi deniz yetki alanına dahil olduğunu, 2, 3, 8, 9, 12 ve 13 numaralı parsellerde ise Kıbrıs Türk tarafının da hak sahibi olduğunu vurgulamıştır (Peker vd., 2019: 93).

Şekil 1. Türkiye, KKTC ve GKRY'nin Doğu Akdeniz'deki Deniz Yetki Alanları Anlaşmazlığı

Kaynak: Anadolu Ajansı. (2019). Turkey's stance in the Eastern Mediterranean is clear.

<https://www.aa.com.tr/en/info/infographic/14896#!> (Erişim Tarihi: 03.03.2024).

GKRY, 2011 yılında İsrail ile bir MEB sınırlandırma anlaşması imzalamıştır. 2011'den itibaren, GKRY'nin bu anlaşmalar çerçevesinde hidrokarbon arama faaliyetlerini sürdürmesi, Türkiye ile GKRY arasındaki ilişkilerin daha da gerilmesine yol açmıştır. Buna karşılık, Türkiye, adadaki Türk

temsilcileriyle bir anlaşma imzalayarak, GKRY tarafından iddia edilen MEB sahasında keşif faaliyetlerine başlamıştır. Bu anlaşma doğrultusunda, Kuzey Kıbrıs için 200 deniz mili genişliğinde bir kıta sahanlığı ve MEB sahası belirlenmiştir. GKRY ve Yunanistan, Türkiye'nin bu araştırma faaliyetlerini “hukuka aykırı” olarak değerlendirerek karşı çıkmışlardır (Biresselioğlu, 2019: 120).

5.2. Yunanistan-Türkiye Arasındaki Deniz Sınırları Sorunu

Türkiye ve Yunanistan arasında deniz sınırlarının belirlenmesi konusunda uzun süredir devam eden bir anlaşmazlık bulunmaktadır. Bu anlaşmazlık, Doğu Akdeniz coğrafyasında, özellikle Kıbrıs, Girit, Kasos, Karpathos, Meis ve Rodos gibi Türkiye'ye yakın konumda bulunan Yunan adalarının varlığı nedeniyle karmaşık bir hal almıştır. Yunanistan bu adaları kıyı şeridi olarak kabul ederek, ortay hat prensibine dayalı bir MEB anlaşması gerçekleştirmek istemektedir. Türkiye ise sınırlandırmanın, adaların coğrafi konumlarının anakaraların denize erişim haklarını kısıtlamayacak şekilde ele alınması gerektiğini öne sürmektedir (Yaycı, 2012: 24).

6. HİDROKARBON KAYNAKLARININ KEŞFİ SONRASI ORTAYA ÇIKAN ÇATIŞMALARIN NEOREALİST AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Doğu Akdeniz, hidrokarbon kaynaklarının keşfi sonrası önemli bir jeopolitik dönüşüm yaşamış ve hem bölgede uzun zamandır var olan sorunların alevlenmesine hem de yeni çatışmaların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Özellikle Türkiye, Yunanistan ve GKRY arasındaki deniz yetki alanlarının sınırlandırılması ve bu alanlardaki egemenlik hakları, çeşitli siyasi ve diplomatik çatışmalara neden olmuştur. Bu çatışmalara, neorealist perspektiften bakıldığında, bölgedeki devletlerin ulusal çıkarlarını koruma ve güvenliklerini sağlama çabaları doğrultusunda hareket ettikleri görülmektedir. Bu bağlamda, bölgedeki mevcut durum üç ana çatışma eksenini etrafında şekillenmektedir.

İlk çatışma eksenini, adaların MEB ilan etme hakkına sahip olup olmadıkları sorusundan kaynaklanmaktadır (BMDHS, 1982). Bu soru, özellikle Ege Denizi'nde, birçok Yunan adasının Türk kıyılarına oldukça yakın olduğu bölgelerde önem kazanmaktadır. Yunanistan, adaların deniz yetki alanları ilan etme hakkına sahip olduğunu ve bu bölgelerde keşif ve işletme faaliyetlerini yalnızca Yunanistan'ın yürütme yetkisine sahip olduğunu savunmaktadır. Buna karşın, Türkiye ise bu görüşü reddederek, Ege'deki Yunan adalarının Anadolu kıtasının devamı niteliğinde olduğunu ve bu nedenle bu bölgede keşif ve işletme haklarının Türkiye'ye ait olduğunu ileri sürmektedir (Sioussouras ve Chrysochou, 2014). Bu durum, bölgedeki hidrokarbon kaynaklarının varlığı iddiaları nedeniyle daha da önem kazanmaktadır. Türkiye, bölgeye keşif gemileri göndermekte ve bu hareketler, Yunanistan tarafından egemenlik haklarına bir ihlal olarak değerlendirilmektedir.

İkinci çatışma eksenini, 1974'ten beri Rum kesimi (GKRY) ve bir Türk kesimi (KKTC) olarak ikiye ayrılmış olan Kıbrıs meselesi etrafında gerçekleşmektedir. Türkiye ve KKTC, Kıbrıs'ın tartışmalı bölgelerini içeren deniz sınırlarını belirlemek ve hidrokarbon kaynaklarına erişim konularında daha net

bir çerçeve oluşturmak amacıyla 21 Eylül 2011 tarihinde bir kıta sahanlığı sınırlandırma anlaşması imzalamıştır (Eissler ve Arasil, 2014: 74). Bu tarihten itibaren, Türkiye'nin devlet petrol şirketi olan Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO), Kıbrıs'ın güneydoğusunda, GKRY tarafından iddia edilen MEB sahasında, sismik araştırma faaliyetlerine başlamıştır (ICG, 2012).

Kıbrıs açıklarındaki doğal gaz keşfi, birçok kişinin Kıbrıs sorununun çözümüne katkıda bulunacağına yönelik beklentilerinin aksine, Kıbrıslı Türkler ve Türkiye ile Kıbrıslı Rumlar arasındaki çözüm müzakerelerini daha da zorlaştırmıştır (Gürel ve Le Cornu, 2014: 17). Artan gaz arama ve sondaj faaliyetlerinin devam etmesine paralel olarak bölgesel gerilim de önemli ölçüde tırmanmıştır. Diplomatik açıdan giderek daha fazla izole hale gelen Türkiye, diğer ülkeleri caydırmak ve vazgeçirmek amacıyla askeri hazırlığını sergilemekten ve sert gücünü açıkça göstermekten kaçınmamıştır. Neorealist teori açısından bakıldığında, Türkiye'nin bu tutumu, ulusal çıkarlarını koruma ve bölgesel güç dengesini kendi lehine çevirme çabası olarak değerlendirilebilir.

Doğu Akdeniz'de 8 Şubat 2018'de ENI ve Total'in Kıbrıs'ın güneyindeki Calypso bloğunda Zohr sahasına benzer büyüklükte bir doğal gaz rezervi bulunduğu açıklandığında, bölgedeki gerginlik yeniden tırmanmıştır. Bu dönemde GKRY, Türkiye'nin Fatih sondaj gemisinde çalışan işçileri tutuklama girişiminde bulunurken (Ahval News, 2019), Şubat 2018'de Türk savaş gemileri, GKRY adına bölgede araştırma çalışmalarını yürüten İtalyan enerji şirketi ENI'ye ait Saipem 12000 adlı sondaj gemisinin faaliyetlerini engellemiştir (Jewkes, 2018). Yaşanan bu olaylar, GKRY ile Türkiye arasındaki mevcut gerginliği daha da artırmıştır.

Üçüncü olarak, bölgedeki çatışma, 2019 yılında, Türkiye ve Libya'nın hidrokarbon kaynaklarından faydalanmak amacıyla deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına ilişkin bir anlaşma imzalamasıyla daha da alevlenmiştir. Türkiye ve Libya'ya bu bölgelerdeki kaynakların kullanımına ilişkin münhasır haklar tanıyan bu anlaşma, Yunanistan ve GKRY'nin bölgedeki deniz haklarıyla ilgili iddialarıyla çelişmesi nedeniyle, halihazırda gergin olan Türkiye-GKRY-Yunanistan ilişkilerini daha da kötüleştirmiştir (Stergiou, 2024). Yunanistan ve GKRY, bu sınırlandırmanın üçüncü bir tarafın aleyhine yapıldığını belirterek bu anlaşmaya itiraz etmiştir. Özellikle Yunanistan, bu anlaşmanın Türkiye'ye, Oniki Ada ve Girit adaları civarındaki deniz alanlarında hak iddia etme fırsatı sunduğunu ve bu durumun Yunanistan'ın kendi MEB sınırlarını ihlal ettiğini ileri sürmüştür (Axt, 2021).

Ağustos 2020'de Yunanistan ve Mısır, Doğu Akdeniz'deki deniz sınırlarını kısmen belirleyen bir stratejik anlaşma imzalamıştır (Yunanistan-Mısır MEB Antlaşması, 2020). Bu anlaşma, Türkiye'nin Libya ile imzaladığı deniz sınırı anlaşmasına doğrudan bir yanıt olarak değerlendirilmektedir. Anlaşmanın imzalanmasından kısa bir süre sonra, Yunanistan ve Türkiye ciddi bir silahlı çatışmanın eşiğine gelmiştir. Öncesinde, Temmuz 2020'de Türkiye, Yunan adası Meis'in güney ve doğusunda sismik araştırma yapmayı planladığını duyurmuştur. Türkiye'nin Oruç Reis araştırma gemisi için yayınladığı ve Yunanistan, Mısır ve GKRY'nin iddia ettiği deniz alanlarının bir kısmını kapsayan bir

NAVTEX bildirisi, Yunanistan'da sert tepkilere yol açmış ve bölgedeki tansiyonu daha da yükseltmiştir. Bu gelişmenin bir sonucu olarak, Türkiye, deniz kuvvetlerini Meis adası çevresine konuşlandırmış ve Türk savaş uçakları ada üzerinde Yunan uçaklarıyla karşılıklı olarak alçak uçuşlar gerçekleştirmiştir (Smith ve Henley, 2020). Gerginliğin tırmandığı bu süreçte, bölgede bir Yunan ve Türk firkateyninin çarpışması, krizin neredeyse bir savaşa dönüşmesine yol açmış ve bu olay, iki NATO müttefiki arasında 1996'daki Kardak krizinden beri yaşanan en ciddi çatışma olarak değerlendirilmiştir (Stergiou, 2024).

Türk-Yunan ilişkileri, neorealist perspektiften değerlendirildiğinde, güvenlik ikilemi kavramı çerçevesinde incelenmesi mümkündür. Güvenlik ikilemi, bir devletin silahlanma, ittifaklar kurma veya askeri stratejiler geliştirme gibi yöntemleri kullanarak kendi güvenliğini artırma çabalarının, diğer devletlerin güvenlik algılarını olumsuz etkileyerek bölgesel istikrarsızlığa yol açabileceği paradoksal bir durumdur (Herz, 1951). Robert Jervis'in (1976) belirttiği gibi, uluslararası sistemin anarşik yapısı, bir devletin güvenlik arayışlarını diğer devletler için tehdit haline getirir ve bu da karşılıklı silahlanma ve güç artırma eğilimlerini tetikleyebilir. Bu bağlamda, Türk-Yunan ilişkilerinde yaşanan gerilimler, güvenlik ikileminin klasik bir örneği olarak değerlendirilebilir.

Sonuç olarak, Doğu Akdeniz'deki çatışma eksenleri neorealist teori bağlamında incelendiğinde, devletlerin anarşik uluslararası sistemde ulusal çıkarlarını maksimize etme ve kendi güvenliklerini sağlama amacı doğrultusunda güç arayışına yöneldikleri görülmektedir. Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki askeri varlığını güçlendirmesi ve deniz yetki alanlarına ilişkin kararlı tutumu, neorealist teorinin öne sürdüğü bu güç arayışının somut bir yansımasıdır. Diğer taraftan, Yunanistan ve GKRY'nin hidrokarbon kaynakları üzerindeki egemenlik haklarını savunma çabaları, kendi ulusal güvenlik ve çıkarlarını koruma çabasının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

7. HİDROKARBON KAYNAKLARININ KEŞFİ SONRASI ORTAYA ÇIKAN DİPLOMASİ VE İŞ BİRLİĞİ ORTAMININ NEOREALİST AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Afrodit, Tamar, Leviathan ve Zohr sahaları başta olmak üzere Doğu Akdeniz'de gerçekleştirilen büyük gaz sahalarının keşifleri, bölgenin jeopolitik denklemine yeni bir boyut kazandırmıştır. Bu keşifler, bölgesel dinamikleri yeniden şekillendirerek enerji sektörü içinde ve ötesinde iş birliği fırsatları yaratmıştır. Bu bağlamda, yapılan keşifler özellikle Yunanistan, GKRY, Mısır ve İsrail'in aralarında ikili ve çok taraflı anlaşmalar yapmalarına imkân sağlayarak bu ülkeler arasında enerji sektöründeki ortak projelerin planlanmasının önünü açmıştır.

Neorealist anlayış açısından uluslararası sistem içinde ittifaklar ve iş birlikleri oldukça az rastlanan bir durumdur. Uluslararası sistemin anarşik doğası, aktörler arasındaki iş birliği imkanlarını kısıtlayarak rekabete ve çatışmaya yol açmaktadır. Devletlerin gelecekteki niyetleri ve eylemleri belirsiz olduğundan bunlar arasında iş birliğinin gerçekleşmesi zordur (Grieco, 1988: 500). Bununla birlikte neorealist anlayış, tehditler ve zorluklarla başa çıkmak için devletler arasında gerçekleşecek ittifak ve iş

birliği olasılığını tamamen reddetmemektedir. Bu çerçevede, devletler arasında ortaya çıkan güç dengesizlikleri ve tehditler, devletleri ittifak kurmaya zorlayan temel faktörler olarak kabul edilmektedir (Chun, 2000: 75). Devletler, ittifaklar kurarak karşıt güçleri dengelemeye ve böylece tehditleri en aza indirmeye çalışırlar. Ortak bir düşman veya rakip karşısında diğer devletlerle ittifak kurmak ve iş birliği yapmak, tehditleri bertaraf etmek için devletler açısından en rasyonel davranış olarak değerlendirilmektedir.

Neorealist anlayışın temel ilkeleri, bölgesel düzeyde de geçerliliğini korumaktadır. Doğu Akdeniz bölgesi de bu bağlamda küresel sistemin bir alt sistemi olarak değerlendirilmekte (Goldthau, 2024) ve buradaki gelişmeler, bölgesel aktörlerin güç dengesi arayışını net bir biçimde gözler önüne sermektedir. Türkiye'nin bölgedeki artan etkisini dengelemek amacıyla aşağıda ele alınacak olan Yunanistan-GKRY-Mısır ve Yunanistan-GKRY-İsrail ittifakları, bu güç dengesi arayışının somut bir yansımasıdır.

7.1. Yunanistan-GKRY-Mısır Arasında Üçlü İş Birliği

Yunanistan, GKRY ve Mısır arasında 8 Kasım 2014 tarihinde gerçekleştirilen ilk Üçlü Zirve, üç ülke arasındaki iş birliğini güçlendirmeyi amaçlayan bir dizi diplomatik girişimin başlangıcı olmuştur. Bu zirvede imzalanan “Kahire Deklarasyonu,” enerji sektöründe iş birliğini derinleştirmeyi ve Doğu Akdeniz'deki deniz sınırlarını belirleme çabalarını artırmayı hedeflemiştir. Deklarasyonda, hidrokarbon kaynaklarının keşfinin, bölgesel iş birliğini hızlandıracak bir katalizör görevi göreceği vurgulanmış ve GKRY'nin kıta sahanlığı üzerindeki egemenlik haklarına saygı gösterilmesi gerektiği ifade edilmiştir (Yunanistan Dışişleri Bakanlığı, 2014).

29 Nisan 2015 tarihinde Lefkoşa'da düzenlenen İkinci Üçlü Zirve'de yayımlanan Lefkoşa Deklarasyonu'nda, uluslararası hukuk ve BMGK kararlarına uygun olarak Kıbrıs sorununa adil ve kalıcı bir çözüm bulunması gerektiği ifade edilmiştir (Lefkoşa Deklarasyonu, 2015). Ardından 9 Aralık 2015'te Atina'da düzenlenen Üçüncü Üçlü Zirve'de, stratejik iş birliğini daha da ilerletmek amacıyla, üç ülkenin ortak çıkarlarına yönelik projelerin geliştirilmesi ve teşvik edilmesine odaklanacak daimi bir Ortak İşbirliği Komitesi kurulmasına karar verilmiştir (Atina Deklarasyonu, 2015).

Dördüncü Üçlü Zirve, 11 Ekim 2016 tarihinde düzenlenmiş ve bu zirvede enerji sektöründe doğal gazın kullanımı ve taşınmasına ilişkin iş birliğinin güçlendirilmesi hedeflenmiştir (Mısır Devlet Bilgi Servisi, 2016). Bu bağlamda, EuroAfrica Interconnector projesi ile üç ülke arasında 2000 MW kapasiteli bir elektrik enterkonnektörünün kurulması için bir anlaşma imzalanmıştır (EuroAfrica Interconnector, 2016). Beşinci Üçlü Zirve'de ise teknoloji, bilgi ve iletişim alanlarında iş birliği yapılması kararlaştırılmıştır. Ayrıca, 2018 yılında Mısır'ın öncülüğünde, enerji politikalarının üçlü düzeyde koordinasyonunu sağlamak ve bölgesel enerji iş birliğini güçlendirmek amacıyla “Doğu Akdeniz Gaz Forumu” adlı örgütün temelleri atılmıştır (EuroAfrica Interconnector, 2017).

10 Ekim 2018’de gerçekleştirilen Altıncı Üçlü Zirve’de, küçük ve orta ölçekli işletmeler ile ulusal yatırım teşvik ajansları arasında iş birliği, çevre ve sürdürülebilir kalkınma konularında dört anlaşma imzalanmıştır. Takip eden Yedinci Zirve’de üç ülke arasında bir elektrik şebekesi kurulmasına yönelik bir icra programı kabul edilmiştir (RoC Presidency, 2019). Sekizinci Zirve’de ise doğal gazın keşfi ve transferi konusunda iş birliği yapma isteği dile getirilmiştir (RoC Presidency, 2020). Dokuzuncu Zirve’de, Güney Lefkoşa’da daimi bir sekreterlik kurulmasına ve GKRY ile Mısır arasında bir elektrik bağlantısının sağlanması için mutabakat muhtırası imzalanmıştır (Mısır Devlet Bilgi Servisi, 2021).

Yunanistan, GKRY ve Mısır arasındaki bu iş birliği, güçlü bir ittifak gibi görünse de, aslında enerji kaynakları etrafında şekillenen kısa vadeli ve taktiksel bir nitelik taşıdığı düşünülmektedir. Nitekim Doğu Akdeniz Gaz Forumu’nun kurulması ve elektrik enterkonnektör projeleri gibi enerji temelli girişimler bu düşünceyi destekler niteliktedir. Doğu Akdeniz’deki hidrokarbon kaynaklarının keşfi ve kullanımı üzerine inşa edilen bu iş birliğinin sürdürülebilirliği, enerji politikalarının gelecekteki gelişimine ve bölgesel dinamiklerin değişimine bağlı olarak yeniden şekillenecektir.

7.2. Yunanistan-GKRY-İsrail Üçlü İş Birliği

Yunanistan, GKRY ve İsrail arasında “enerji üçgeni” olarak adlandırılan ve bir “yarı ittifak” (Tziarras, 2019) olarak değerlendirilen üçlü iş birliğinin temel motivasyonu, 2010 yılından itibaren bu üç ülkenin Türkiye ile ilişkilerinin kademeli olarak bozulması ve bölgede keşfedilen büyük hidrokarbon kaynakları olmuştur. İlk Üçlü Zirve, 28 Ocak 2016’da Lefkoşa’da düzenlenmiş ve enerji alanındaki ortak çıkarlar bu üç ülkenin daha yakın iş birliği yapmasını sağlamıştır. Özellikle hidrokarbon kaynakları, bu iş birliğinin temel katalizörü olmuştur.

2016 yılı Aralık ayında Kudüs’te gerçekleştirilen İkinci Zirve’de, ittifakın ortak demokratik değerlere ve çıkarlara dayandığı vurgulanmış, bu vurgu Haziran 2017’de Selanik’te yapılan Üçüncü Zirve’de de teyit edilmiştir. Bu süreçte, inovasyon, araştırma-geliştirme, sağlık, telekomünikasyon gibi alanlarda mutabakat zaptları ve ortak deklarasyonlar imzalanmıştır. 2018 yılında Lefkoşa’da düzenlenen Dördüncü Zirve’de, bilgi ve telekomünikasyon sistemleri ile turizm alanında iş birliğini yoğunlaştırma konusunda mutabakat sağlanmıştır. 2018 yılı Aralık ayında yapılan Beşinci Zirve’de ise GKRY’nin ilan ettiği MEB sahasında bulunan Blok-12 alanının Mısır’daki mevcut gaz işleme altyapısına bağlanmasını içeren bir boru hattı anlaşması imzalanmıştır (Lerman, 2019: 143).

ABD’nin bu enerji üçgenine ilgisi, 2019’daki Altıncı Zirve’de “3+1 taraf mekanizması”nın geliştirilmesiyle daha da artmış ve bu bağlamda EastMed boru hattı projesi gündemin en önemli maddelerinden biri haline gelmiştir. Ocak 2020’de yapılan Yedinci Zirve’de, EastMed boru hattının uygulanmasına yönelik yasal çerçeveyi belirleyen bir Hükümetlerarası Anlaşma imzalanmış, İtalya da bu anlaşmaya katılım taahhüdünde bulunmuştur (DEPA, 2020).

2021 yılı Aralık ayında yapılan Sekizinci Zirve’de, liderler savunma sektörüne vurgu yaparak iş birliğini güçlendirme kararı almış ve ABD’nin Doğu Akdeniz’deki stratejik rolünün altını çizmişlerdir. Ayrıca, Kıbrıs sorununa çözüm bulunması için süregelen müzakere sürecine desteklerini ifade etmişlerdir. Liderler, enerji sektörünün bölgesel iş birliğinin temeli olabileceğini vurgulamış ve EastMed boru hattı ile Doğu Akdeniz Gaz Forumu'nun bu bağlamdaki önemine dikkat çekmişlerdir (Yunanistan Dışişleri Bakanlığı, 2014). 2023 yılı Eylül ayında Lefkoşa’da gerçekleşen Dokuzuncu Zirve’de, üç ülke iş birliklerini güçlendirme kararlılıklarını yeniden teyit etmiş, enerji sektörünün bölgedeki iş birliğinin temeli olduğu konusunda mutabakata varmışlardır. Ayrıca, bu iş birliğinin münhasır olmadığı ve diğer benzer düşünceye sahip ülkelerin katılımına açık olduğu yinelenmiştir. (The Greek Herald, 2023).

Sonuç olarak, 2016 yılından itibaren düzenli olarak yapılan Yunanistan, GKRY ve İsrail arasındaki üçlü zirveler ve imzalanan anlaşmalar, bu ülkeler arasındaki enerji, inovasyon ve savunma gibi alanlardaki ortak iş birliğini derinleştirmiştir. EastMed projesi bu iş birliğinin en önemli unsurlarından biri olarak öne çıkarken, ABD’nin bu sürece dahil olması da enerji üçgeninin jeopolitik önemini artırmıştır. Bu üçlü iş birliği, ekonomik ve enerji alanlarının ötesinde, bölgesel güvenlik ve siyasi istikrar açısından da stratejik bir yapı olarak öne çıkmaktadır.

7.3. Doğu Akdeniz Gaz Forumu (DAGF)

Bölgede son yıllarda gerçekleştirilen doğal gaz keşifleri, bölgesel bir iş birliği platformu olan Doğu Akdeniz Gaz Forumu’nun (DAGF) kurulmasında kritik bir rol oynamıştır. DAGF, Doğu Akdeniz bölgesindeki enerji temelli ilk bölgesel örgüt olarak kabul edilmektedir. Ocak 2020’de kurulan bu oluşumun, mevcut tam üyeleri arasında Mısır, İtalya, İsrail, Filistin, Ürdün, Yunanistan ve GKRY bulunmaktadır. AB ve ABD ise daimi gözlemci statüsündedir. Türkiye, Forum’un dışında bırakılmıştır. Forum’un amacı, bölgesel istikrarsızlıktan kaynaklanan güvenlik risklerini azaltmak, bölgedeki doğal gaz rezervlerini ekonomik değere dönüştürmek, bölgesel bir gaz piyasası oluşturmak ve enerji geliştirme ile iş birliğinin ticari potansiyelini en üst düzeye çıkarmaktır (Strategic Comments, 2020).

DAGF’nin savunmacı realizm perspektifinden analiz edilmesi mümkündür. İlk bakışta, iş birliğini teşvik eden bölgesel bir örgütün savunmacı realizmin temel ilkeleriyle uyumlu olmadığı düşünülebilir. Ancak savunmacı realizmin temel kaygısının gücü artırmak değil, sistemdeki mevcut güç pozisyonlarını korumak (Mearsheimer, 2001), yani bölgesel sistemin statükosunu sürdürmektir. Bu açıdan EMGF, bölgesel yapının statükosunu desteklemek ve böylece mevcut güçlerin yol açtığı tehditleri kontrol altında tutmak için kullanılan alternatif bir araç olarak değerlendirilebilir.

7.4. Doğu Akdeniz Boru Hattı Projesi (Eastmed)

EastMed Boru Hattı, İsrail ve GKRY’nin doğal gaz sahalarını Girit üzerinden Yunanistan ve İtalya’ya bağlayarak Avrupa’ya enerji temin etmeyi amaçlayan bir projedir. Proje, ilk olarak 2012 yılında

AB tarafından önerilmiştir. Bu öneri, İsrail ve Kıbrıs açıklarında büyük miktarda doğal gaz keşfedilmesi sonrasında ortaya çıkmıştır (Tsafos, 2019). 2020'de İsrail, GKRY ve Yunanistan arasında resmi bir anlaşma ile desteklenen bu proje, başlangıçta ABD'nin de desteğini almıştır. Ancak, projenin uzunluğu, teknik zorlukları ve jeopolitik gerilimler, özellikle Türkiye'nin güçlü muhalefeti, projenin uygulanabilirliğini zorlaştırmıştır (Tagliapietra, 2020).

Neorealist perspektife göre devletler, iş birliğinden doğacak potansiyel kazançların diğer taraflara daha fazla fayda sağlayabileceği endişesini taşırlar (Waltz, 1979: 105). EastMed Projesi, neorealizmin bu argümanını somutlaştıran bir örnek olarak değerlendirilebilir. Projeye katılan ülkeler, Türkiye'nin projeden daha fazla kazanç sağlayabileceğini düşündükleri için Türkiye'yi dışlamışlardır. Bu dışlama, ekonomik kayıplara yol açsa da, Türkiye'nin bölgedeki etkisinin kısıtlanması ve kazancının azaltılması, bu ülkeler için daha önemli bir hedef olarak görülmüştür. Sonuç olarak, Türkiye'nin projeden daha az kazançla veya zararla çıkması, katılımcı ülkeler tarafından ekonomik kayıplara rağmen tercih edilmiştir.

8. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu makale, Doğu Akdeniz'de keşfedilen hidrokarbon kaynaklarının Türkiye açısından yol açtığı çatışma ve iş birliği dinamiklerini neorealist bir perspektiften değerlendirmeyi amaçlamıştır. Neorealist yaklaşım çerçevesinde, bu dinamiklerin temelinde bölgedeki devletlerin ulusal çıkarlarını koruma ve güçlerini maksimize etme gayreti bulunmaktadır. Doğu Akdeniz'deki hidrokarbon kaynakları, yalnızca ekonomik bir değer taşımakla kalmayıp, devletler için stratejik bir unsur olarak güvenlik ve hayatta kalma kaygılarıyla da ilişkilendirilmektedir. Bu kaynaklara erişim, bölgedeki devletler arasında jeopolitik mücadelelere neden olurken, neorealist teorinin varsayımlarını doğrular niteliktedir.

Doğu Akdeniz'de yaşanan güncel jeopolitik gerilimler, anarşik uluslararası sistemin yapısal özelliklerinden biri olan güç mücadelesinin doğal bir yansımasıdır. Bölgedeki güçlü askeri kapasitelere sahip devletler, hidrokarbon kaynaklarının kontrolü, deniz yetki alanlarının belirlenmesi ve stratejik üstünlük sağlama hedefleri doğrultusunda yoğun bir rekabet içerisinde. Anarşinin hüküm sürdüğü bu ortamda, Türkiye, KKTC, Yunanistan, GKRY, İsrail, Mısır ve diğer bölgesel aktörler, ulusal çıkarlarını maksimize etmek adına siyasi ve diplomatik güçlerini kullanarak bölgedeki güç dengelerini kendi lehlerine çevirmeye çalışmaktadırlar. Tarih boyunca gözlemlenen bu güç mücadelesi eğilimi, Doğu Akdeniz'deki jeopolitik gerilimlerin gelecekte de devam edeceğine işaret etmektedir.

Neorealist teori çerçevesinde devletler, uluslararası sistemin anarşik doğası gereği sürekli olarak tehdit altında olduklarını varsaydıkları için kendi çıkarlarını korumak ve genişletmek adına diğer devletlerle ittifak kurma yoluna giderler. Bu ittifaklar, bazen birbirine zıt kutuplarda yer alan devletler arasında bile gelişebilir. Doğu Akdeniz'deki mevcut durum, bu neorealist yaklaşımı doğrular niteliktedir. Türkiye ve Libya ile Yunanistan, GKRY, Mısır ve İsrail arasında yapılan ittifaklar, yalnızca

tarafların ulusal çıkarlarına hizmet ettikleri sürece geçerli olan ittifaklardır. Bu ittifaklar, kalıcı bir iş birliğine dönüşmekten ziyade, hidrokarbon kaynaklarına erişim ve ekonomik kazanımlar gibi çıkarlar doğrultusunda şekillenir. Doğu Akdeniz Gaz Forumu'nun kurulması ve elektrik enterkonnektör projeleri gibi enerji temelli girişimler, bu ittifakların çıkar odaklı doğasını teyit eden somut örneklerdir.

Türkiye'nin hidrokarbon kaynaklarını güvence altına alma yönündeki çabaları, neorealist teori çerçevesinde, ülkenin güç dengesi ve ulusal çıkarlar doğrultusunda şekillenen dış politikasını yansıtmaktadır. Neorealizme göre, uluslararası sistemde merkezi bir otoritenin bulunmaması, devletleri kendi çıkarlarını maksimize etmeye ve güvenliklerini garanti altına almaya zorlar. Bu bağlamda Türkiye, kendisinin dışlandığı MEB sınırlandırma anlaşmalarını ve hidrokarbon kaynaklarının üretimi ve taşınması projelerini, ulusal güvenliği ve ekonomik çıkarları açısından ciddi bir tehdit olarak görmektedir. Bu tehdit algısı, Türkiye'nin, hem kendisine hem de garantör olduğu Kıbrıs Türklerine yönelik adımları ve kurulan iş birliklerini dengelemek amacıyla aktif bir güç maksimizasyonu stratejisi izlemesine yol açmıştır.

Türkiye, Libya Ulusal Mutabakat Hükümeti ile imzaladığı mutabakat zaptı ile hem deniz yetki alanlarını belirlemiş hem de bölgedeki hidrokarbon kaynaklarına erişimini güvence altına almayı hedeflemiştir. Neorealist teori, devletlerin uluslararası sistemde kendi güvenliklerini sağlamaya yönelik bu tür ittifak hamlelerini, anarşik yapıdan kaynaklanan güvensizlik ortamının bir sonucu olarak açıklamaktadır. Öte yandan, Türkiye karşıtı devletlerin, uluslararası sistemde daha güçlü bir devlet olarak görülen Türkiye karşısında, kendi aralarında ittifaklar kurarak ve iş birliğini güçlendirerek gücü dengelemeye yönelik stratejiler geliştirdikleri gözlemlenmektedir. Bu bağlamda, bölgede Yunanistan-GKRY-Mısır ve Yunanistan-GKRY-İsrail eksenleri ortaya çıkmıştır. Bu eksenler kapsamında söz konusu ülkeler, keşfedilen hidrokarbon kaynaklarından maksimum seviyede yararlanmak istemektedir.

Sonuç olarak, Doğu Akdeniz'deki krizlerin çözülmesi kısa vadede pek mümkün görünmemektedir. Zira Doğu Akdeniz'de çözülmesi gereken tek bir kriz değil, birden fazla kriz bulunmaktadır. Bu çoklu krizlerin varlığı, çözüm süreçlerini daha karmaşık ve zorlu bir hale getirmektedir. Her bir kriz, kendine özgü dinamiklere ve çözülmesi gereken özel koşullara sahiptir. Bu nedenle, Doğu Akdeniz'deki krizlerin çözümü birden fazla tarafın katılımını ve anlaşmasını zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda, çalışmanın, gelecekteki politika yapıcılara, analiz edilen bu karmaşık çatışma ve iş birliği dinamiklerini anlayarak, bölgedeki hidrokarbon kaynaklarının gelişmesine ilişkin sürdürülebilir ve kapsayıcı bir enerji stratejisi geliştirmelerine ve uzun vadeli barış ile bölgesel istikrarı sağlamalarına yardımcı olacağı umulmaktadır.

KAYNAKÇA

- Ahval News. (2019) “Cyprus issues arrest warrants against Turkish sailors, Turkey-partnered drilling firms”, Ahval News. Jun 10. <https://ahvalnews.com/turkey-cyprus/cyprus-issues-arrest-warrants-against-turkish-sailors-turkey-partnered-drilling-firms> (Erişim Tarihi: 20.06.2024).
- Anadolu Ajansı. (2019) “Turkey’s stance in the Eastern Mediterranean is clear”, <https://www.aa.com.tr/en/info/infographic/14896#!> (Erişim Tarihi: 03.03.2024).
- Atina Deklarasyonu. (2015) “Greek-Egyptian Business Conference and Meetings held”, <https://www.mfa.gr/en/current-affairs/news-announcements/greek-egyptian-business-conference-and-business-meetings-held-athens-december-2015.html> (Erişim Tarihi: 28.07.2024).
- Axt, H. J. (2022) “Conflicts and Global Powers in the Eastern Mediterranean”, *An Introduction, Comparative Southeast European Studies*, 70(3): 393-413.
- Azulai, Y. (2013) “Israel, Greece, Cyprus sign new energy MOU”, *Globes Online*, 8 June, <http://www.globes.co.il/en/article-1000870108>. (Erişim Tarihi: 22.10.2023).
- Biresselioglu, M. E. (2019) “Clashing Interests in the Eastern Mediterranean”, *Insight Turkey*, 21(4).
- Birleşmiş Milletler. (2004) “Agreement between the Republic of Cyprus and the Arab Republic of Egypt on the Delimitation of the Exclusive Economic Zone”, 17 February 2003, *Delimitation Treaties*, <https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TRE%20ATIES/EGY-CYP2003EZ.pdf> (Erişim Tarihi: 15.04.2024).
- BM Okyanuslar ve Deniz Hukuku Bölümü. (2004) *Law of Sea Bulletin No. 54*.
- Chun, C. S. (2000) “Theoretical Approaches to Alliance: Implications on the ROK-US Alliance”, *Journal of International and Area Studies*: 71-88.
- Darbouche, H., El-Katiri, L. ve Fattouh, B. (2012) “East Mediterranean Gas—what kind of a game-changer?”, *Oxford Institute for Energy Studies*.
- DEPA. (2020) “Uluslararası Altyapılar”, <https://www.depa.gr/international-infrastructures/?lang=en> (Erişim Tarihi: 22.06.2024).
- Dönmez, S. (2022) “Doğu Akdeniz ‘de Bölgesel Güvenlik Sorunu: Enerji ve İttifaklar”, *Bilge Strateji*, 13(24): 186-208.
- Efron, S. (2018) “The future of Israeli-Turkish relations”, Santa Monica, CA: Rand Corporation.
- Eissler, E. R. ve Arasıl, G. (2014) “Maritime Boundary Delimitation in the Eastern Mediterranean: A New Conflict between Cyprus, Turkey, Greece and Israel? *The RUSI Journal*, 159(2): 74-80.
- Ellinas, C. (2022) “Energy and Geopolitics in the Eastern Mediterranean”, *Atlantic Council*.
- ENI. (2019) “Zohr: the giant offshore field in Egypt”, <https://www.eni.com/en-IT/operations/egypt-zohr.html> (Erişim Tarihi: 19.04.2024).
- EuroAfrica Interconnector. (2020) “EuroAfrica project schedule”, <https://www.euroafrica-interconnector.com/at-glance/project-timeline/> (Erişim Tarihi: 28.07.2024).
- GKRY-Mısır Mutabakat Zaptı. (2005) *Memorandum of Understanding between the Ministry of Commerce, Industry and Tourism of the Republic of Cyprus and the Ministry of Communications and Information Technology of the Arab Republic of Egypt*.
- Glaser, C. L. (1997) “The Security Dilemma Revisited”, *World Politics*, 50/1: 171–201

- Globes. (2012) "Israel, Cyprus Sign Defence Agreements – Reports", <https://en.globes.co.il/en/article-1000714277> (Erişim Tarihi: 20.09.2023).
- Goldthau, A. C., Richert, J. ve Stetter, S. (2024) "Leviathan awakens: Gas finds, energy governance, and the emergence of the Eastern Mediterranean as a geopolitical region", *Review of Policy Research*, 41(2): 310-328.
- Gowlland-Debbas, V. (2012) "The Legal Framework of Lebanon's Maritime Boundaries: The Exclusive Economic Zone and Offshore Hydrocarbon Resources", *Association Suisse pour le Dialogue Euro-Arabo-Musulman*.
- Grieco, J. M. (1988) "Anarchy and the limits of cooperation: a realist critique of the newest liberal institutionalism", *International Organization*, 42(3): 485-507.
- Grigoriadis, I. N. (2014) "Energy discoveries in the Eastern Mediterranean: conflict or cooperation?", *Middle East Policy*, 21(3).
- Gürel, A. ve Le Cornu, L. (2014) "Can Gas Catalyse Peace in the Eastern Mediterranean?", *The International Spectator*, 49(2): 11–33.
- Herz, J. H. (1951) "Political Realism and Political Idealism: A Study of Theories and Realities", Chicago: University of Chicago Press.
- İmamoğlu, M. F. ve Uygun, A. G. (2021) "Türkiye ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Doğu Akdeniz Enerji Politikalarının Neorealist Perspektiften Karşılaştırmalı Analizi", *İzmir Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(2): 187-201.
- International Crisis Group. (2012) "Aphrodite's Gift: Can Cypriot Gas Power a New Dialogue?".
- Jervis, R. (1976) "Perception and Misperception in International Politics", Princeton University Press.
- Jewkes, S. (2019) "Turkish blockade of ship off Cyprus is out of Eni's control", Reuters, February 16, <https://www.reuters.com/article/uk-cyprus-natgas-turkey-eni-idUKKCN1G01ID>. (Erişim Tarihi: 20.04.2024).
- Karabulut, B. (2011) "Küreselleşme Sürecinde Güvenliği Yeniden Düşünmek", Ankara: Barış Kitabevi.
- Karagül, S. (2021) "Doğu Akdeniz'de enerji eksenli ittifak girişimleri ve Türkiye", *TYB Akademi*, 11(31): 48-68.
- Ker-Lindsay, J. (2011) "The Cyprus problem: What everyone needs to know", Oxford University Press.
- Kökyay, F. (2020) "Neorealizm Kuramı ve Türkiye'nin Doğu Akdeniz Enerji Politikası", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 9(3): 2504-2528.
- Lefkoşa Deklarasyonu. (2015) "Cyprus–Egypt–Greece 2nd Trilateral Summit Nicosia Declaration", <https://www.mfa.gr/en/current-affairs/news-announcements/cyprusegyptgreece-2nd-trilateral-summit-nicosia-declaration-29-april-2015.html> (Erişim Tarihi: 20.09.2022).
- Leigh, M. (2014) "Energy–A Geopolitical Game Changer?", *The International Spectator*, 49(2).
- Lerman, E. (2019) "Emerging Israeli perspectives and the mediterranean future: Grand strategy and national identity. The New Eastern Mediterranean: Theory, Politics and States in a Volatile Era, Cham: Springer: 139-150.
- Lynn-Jones, S. M. (1998) "Realism and America's Rise: A Review Essay", *International Security*, 23(2): 157-182.
- Mastanduno, M. (1999) "A realist view: three images of the coming international order", *International Order and the Future of World Politics*: 19-40.

- Mearsheimer, J. J. (2021) “Structural Realism”, In T. Dunne, M. Kurki, & S. Smith (Eds.), *International Relations Theories: Discipline and Diversity*. Oxford University Press.
- Mısır Devlet Bilgi Servisi. (2021) “Cairo hosts Egyptian- Greek- Cypriot summit”, <https://www.sis.gov.eg/Story/106257?lang=en-us> (Erişim Tarihi: 30.07.2024).
- Mısır Devlet Bilgi Servisi. (2021) “The 9th Tripartite Summit between Egypt, Greece, and Cyprus in Athens”, <https://sis.gov.eg/Story/159635/The-9th-Tripartite-Summit-between-Egypt%2C-Greece%2C-and-Cyprus-in-Athens?lang=en-us> (Erişim Tarihi: 22.06.2024).
- Moran, G., Faustmann, H. ve Tzimitras, H. (2016) “Global Energy Debates and the Eastern Mediterranean”, Friedrich-Ebert-Stiftung PRIO Cyprus
- NS Energy. (2023) “Eastern Mediterranean Pipeline Project”, <https://www.nsenerybusiness.com/projects/eastern-mediterranean-pipeline-project/> (Erişim Tarihi: 13.09.2023).
- Offshore Energy. (2018) “Cyprus, Egypt ink deal for subsea gas pipeline”.
- Peker, H. S., Oktay, K. Ö. ve Şensoy, Y. (2019) “Doğu Akdeniz’de Deniz Yetki Alanları ve Enerji Kaynakları Çerçevesinde Türkiye’nin Enerji Güvenliği”, *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 8(1): 85-106.
- Republic of Cyprus’s Presidency. (2019) “The Cyprus-Greece-Egypt Tripartite Summit Meeting took place in Cairo”. <https://www.presidency.gov.cy/cypresidency/cypresidency.nsf/All/8119C2E96FF5AEB9C22585E500370DAD?OpenDocument> (Erişim Tarihi: 22.06.2024).
- Siousiouras, P. ve Chrysochou, G. (2014) “The Aegean dispute in the context of contemporary judicial decisions on maritime delimitation”, *Laws*, 3(1): 12-49.
- Smith, H. ve Henley, J. (2020) “Greek military put on high alert as tensions with Turkey rise”, <https://www.theguardian.com/world/2020/aug/13/greek-military-put-on-high-alert-as-tensions-with-turkey-rise> (Erişim Tarihi: 22.07.2024).
- Stergiou, A. (2024) “Between Conflict and Survival: The New Energy Geopolitics of the Eastern Mediterranean”.
- Strategic Comments. (2020) “Geo-economics and Israel’s gas exports in the Eastern Mediterranean” *The International Institute for Strategic Studies*, 26, No. 6. x-xii
- Szöke, D. (2016) “Geopolitics, Gas and Grand Ambitions: The Outlook for Petroleum Production in the East Mediterranean”, *Anglais*.
- Tagliapietra, S. (2013) “Towards a new eastern Mediterranean energy corridor?”, *Natural Gas Developments between Market Opportunities and Geopolitical Risks. FEEM Working Paper*.
- Tagliapietra, S. (2020) “Eastern Mediterranean Gas: What Prospects for the New Decade”, *Comment. Bruegel Think Tank*, 25.
- The Greek Herald. (2023) “Greece, Cyprus and Israel affirm 9th Joint Statement at Trilateral Summit”, <https://greekherald.com.au/news/greece-cyprus-and-israel-affirm-9th-joint-statement-at-trilateral-summit/> (Erişim Tarihi: 20.07.2024).
- Tsafos, N. (2019) “Can the East Med Pipeline Work?”, *CSIS Commentary*.
- Tsakiris, T. (2014) “Greece and the energy geopolitics of the Eastern Mediterranean”.

- USGS. (2010) “Assessment of Undiscovered Oil and Gas Resources of the Levant Basin Province, Eastern Mediterranean. Denver: U.S. Geological Survey”, Fact Sheet 2010-3014. <https://pubs.usgs.gov/fs/2010/3014/>. (Erişim Tarihi: 20.03.2024).
- Ülger, İ. K. (2020) “BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne göre Meis Adası'nın statüsü”, Anadolu Ajansı.
- Yaycı, C. (2012) “Doğu Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Paylaşılması Sorunu ve Türkiye”, Bilge Strateji, 4(6): 1-70.
- Yunanistan Dışişleri Bakanlığı. (2014) Egypt-Greece-Cyprus Trilateral Summit. <https://www.mfa.gr/en/current-affairs/news-announcements/egypt-greece-cyprus-trilateral-summit-cairo-declaration.html> (Erişim Tarihi: 20.03.2024).
- Yunanistan Dışişleri Bakanlığı. (2014) Israel- Cyprus- Greece Trilateral Summit in Jerusalem (December 7) <https://www.mfa.gr/missionsabroad/en/israel-en/news/israel--cyprus--greece-trilateral-summit-in-jerusalem-december.html> (Erişim Tarihi: 20.07.2024).
- Yunanistan-Mısır MEB Sınırlandırma Antlaşması. (2020) <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/No%20Volume/56237/Part/I-56237-080000028058a22f.pdf> (Erişim Tarihi: 22.07.2024).
- Wagner, J. P. N. (2014) “The effectiveness of soft and hard power in contemporary international relations”, E-International Relations: 1-5.
- Walt, S.M. (1987) “The Origin of Alliances”, Ithaca: Cornell University Press.
- Waltz, K. N. (1979) “Theory of International Politics”, the United States of America.